

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

ОКСАНА, БУГАЙЧУК¹

Анотація

Актуальність соціально-філософського аналізу цифровізації економіки як багатовимірного процесу виходить за межі суто економічних змін і впливає на всі аспекти суспільного життя. В статті розглядаються ключові соціальні трансформації, пов'язані з оцифруванням, цифровізацією, цифровою трансформацією. В їх основі з'являються нові явища – автоматизація праці, цифрова нерівність, зміна комунікаційних моделей та формуванням нової соціальної ідентичності. **Метою дослідження** є соціально-філософський аналіз цифровізації економіки як складного соціального та економічного явища динамічного процесу та цивілізаційного зсуву. Завдання дослідження: 1) проаналізувати цифрову економіку як динамічний процес і цивілізаційний зсув в умовах цифрової трансформації; 2) розкрити поняття цифровізація, оцифрування та цифрова трансформація як соціальні феномени та їх вплив на економіку, суспільство, державу, управління; 3) з'ясувати соціальні, етичні та екзистенційні аспекти цифровізації економіки. Цифровізація, оцифрування та цифрова трансформація – це три різні поняття, які пов'язані між собою, але мають різні значення та рівень впливу на економіку і суспільство. Розглянуто цифровізацію економіки (Digitalization of Economy) як процес впровадження цифрових технологій у традиційну економіку для підвищення ефективності, автоматизації бізнес-процесів та покращення управління. Цифровізація – це адаптація традиційної економіки до цифрових технологій. Аналізується роль цифрових технологій у перетворенні соціальних відносин, зміщенні центрів влади та виникненні нових етичних викликів. Цифрові процеси не лише модернізують економіку, а й змінюють соціальну структуру, політичні системи та управлінські підходи. Оцифрування, цифровізація та цифрова трансформація є трьома рівнями впровадження цифрових технологій, які по-різному впливають на соціальні інститути та структури. Зроблено висновок про те, що цифровізація є не просто економічним явищем, а глобальним цивілізаційним зрушенням, яке потребує комплексного осмислення та балансу між технологічним прогресом і гуманістичними цінностями.

Ключові слова: цифровізація, оцифрування, цифрова економіка, цифрова трансформація, постструктуралізм, постфеноменологія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціально-філософський аналіз відображає підхід або аналіз, що поєднує соціальний і філософський аспекти, використовується для позначення розгляду суспільних явищ і процесів у контексті загальних філософських категорій, цінностей і принципів. Соціальний аспект зосереджується на дослідженні суспільства, його структури, динаміки, взаємодії людей і соціальних груп. Філософський аспект передбачає осмислення сутності, причин і наслідків явищ, їх місця у загальному контексті буття, етики, цінностей та смислу життя, включаючи тему, яка щойно розглядається.

Соціально-філософський підхід – синтез соціології та філософії, у контексті якого суспільні процеси аналізуються не лише на основі фактів і статистики, а й у контексті глобальних питань про розвиток культури, прогрес, етичні та духовні цінності.

Соціально-філософський аналіз – це дослідження явищ або процесів (цифровізації економіки) з погляду їхнього впливу на суспільство та розуміння глибинних смислів. Соціально-філософські концепції пояснюють суспільні явища через категорії філософії, такі як свобода, справедливість, прогрес. Ключові питання соціально-філософського аналізу: як суспільство впливає на формування особистості? як прогрес і технології змінюють суспільні відносини? що є справедливістю у контексті соціальних змін? На глибшому рівні цифровізація ставить питання: що є цифрова реальність?; що таке цифрова особистість?; чи має людина свободу? У цифровому суспільстві алгоритми впливають на вибір, поведінку та рішення людей, дані про людину стають цифровим відбитком її сутності, штучний інтелект кидає виклик традиційному розумінню свідомості.

Таким чином, цифровізація – це не просто економічний тренд, а кардинальна трансформація суспільства, яка вимагає осмислення його на всіх рівнях. Вступаючи у XXI століття, швидкий розвиток економіки та суспільства багато в чому перегукується з настанням цифрової

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: asti09@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7687-5119>

доби. Інформаційні та комунікаційні технології в цифрову епоху зробили революцію у способах спілкування та взаємодії людей один з одним, повністю змінили виробництво та життя людей, призвели до фундаментальних соціальних змін. Дослідження цифрового суспільства потребує нових парадигм, методів та ідей. Зіткнувшись з історичними можливостями, філософська спільнота повинна брати активну участь у дослідженнях цифрового суспільства та на основі накопичених емпіричних досліджень удосконалювати старі ідеї та концепції, просувати нові ідеї, будувати нові теорії та робити внесок у знання про дослідження цифрового суспільства.

Нині цифрова філософія перебуває у стадії становлення та розвитку, її головна особливість у тому, що цифровізація стала новим чинником виробництва. У найближчі десятиліття на нас чекає глибока економічна та соціальна трансформація, що детермінується новим поколінням інформаційних технологій. Незалежно від того, чи розглядаємо це як новий виток промислової революції чи як руйнівну зміну індустріального суспільства, цифрова трансформація стала незворотною тенденцією в економічному та соціальному розвитку світу. Ми вже стоїмо на порозі постінформаційного суспільства, рухаємося до цифрової цивілізації, тому цифровізація економіки виступає об'єктом філософського аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття Цифрові технології по своїй суті є ні хорошими, ні поганими, вони є повністю нейтральними. Однак соціальні наслідки цифрових технологій та інтерактивний вплив цифрових технологій та соціальних сил породжують діалектичний механізм опозиції, який вказує на тенденцію розвитку цифрового суспільства як з позитивного, так і негативного боку, а також нагадає філософам про необхідність звертати увагу на потенційні можливості майбутнього розвитку.

Швидкі зміни у цифровому суспільстві можуть бути як захоплюючими, так і тривожними. Важливо, щоб соціальні дослідження глибоко вивчали діалектичні механізми та зміни, які можуть краще сприяти соціальному прогресу та розвитку людини, обмежували можливість впливу інших негативних механізмів. Розуміння цифровізації економіки визначає відправну точку щодо досліджень цифрового суспільства. Якщо ми припустимо, що цифрове суспільство – це соціальне життя, яке повністю змінене цифровими

технологіями, ми легко впадемо в технологічний детермінізм. Цифрові технології, безумовно, призвели до фундаментальних соціальних змін, але самі цифрові технології виробляються в суспільстві, застосовуються в суспільстві і неминуче схильні до впливу соціальних факторів.

З соціологічного погляду процес впливу цифрових технологій на суспільне життя залежить від соціального контексту, в якому вони відбуваються. Фактично, дослідження хасвідчили, що користувачі Інтернету в різних країнах істотно різняться за рівнем довіри до онлайн-ЗМІ, частотою використання та функціональними можливостями додатків. Це показує, що різні культурні ціннісні традиції та цифрові технології породжують різні процеси взаємодії, формують різну соціальну психологію та соціальні дії та неминуче породжують різні цифрові соціальні форми.

Цифрові технології також змінюються під впливом соціального життя, а соціальні алгоритми схильні до впливу вибору людей. Таким чином, цифрові технології та дані є продуктами соціальної культури та мають унікальне соціальне життя та соціальну цінність у взаємодії з людьми. Цифровізація економіки є соціальною формою цифрової епохи, що демонструє взаємодію між людьми, технологіями та даними. Дослідження цифровізації економіки покликане розкрити його основні механізми та надати соціальні ідеї та соціальні теорії для побудови цифрового суспільства. Це фундаментальна рушійна сила поновлення системи філософських знань, а також важлива відправна точка для досліджень цифрового суспільства.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є соціально-філософський аналіз цифровізації економіки як складного соціального та економічного явища, динамічного процесу та цивілізаційного зсуву, що відбувається у сучасному суспільстві. Завдання дослідження: 1) проаналізувати цифрову економіку як динамічний процес і цивілізаційний зсув в умовах цифрової трансформації; 2) розкрити поняття цифровізація, оцифрування та цифрова трансформація як соціальні феномени та їх вплив на економіку, суспільство, державу, управління; 3) з'ясувати соціальні, етичні та екзистенційні аспекти цифровізації економіки.

Методологія дослідження. Цифрова епоха відкриває нові можливості для соціальних досліджень, для вивчення цифрового суспільства необхідно використати нові дослідні парадигми

та методи. Цифрові технології надають великі дані, які стали інноваційною рушійною силою в дослідженнях цифровізації економіки. Методи постструктуралізму та постфеноменології застосовуються для аналізу сучасних соціальних, культурних та технологічних процесів, зокрема у контексті цифровізації та трансформації суспільства. Постструктуралізм як метод аналізу соціального та економічного життя виник у другій половині ХХ століття як реакція на структуралізм, який вважав, що всі соціальні явища мають чітку структуру. Постструктуралісти, навпаки, наголошують на мінливості, багатозначності та нестабільності соціальних та економічних процесів у суспільстві. Основні принципи постструктуралістського методу: 1) деконструкція (Жак Дерріда) – аналіз текстів та дискурсів для виявлення прихованих смислів та суперечностей; 2) відсутність єдиної істини (Мішель Фуко) – знання і влада взаємопов'язані, а соціальні інститути формують «режими істини»; 3) множинність інтерпретацій (Ролан Барт) – текст (або реальність) не має фіксованого значення, він створюється через інтерпретацію. У цифровій економіці постструктуралістський аналіз допомагає зрозуміти, як алгоритми формують цифрову реальність, створюючи «інформаційні бульбашки» та змінюючи спосіб сприйняття світу. Аналіз платформ (Facebook, Google) як дискурсивних систем, які не лише передають інформацію, а й формують ідеологічні рамки.

Постфеноменологія як метод дослідження технологій – це напрямок філософії науки та техніки, який виник на основі феноменології Е. Гуссерля та розвивався під впливом технологічної філософії (Дон Айді, Петер-Пауль Вербек). Основні принципи постфеноменології: 1) технологічне посередництво – технології не просто інструменти, а активні учасники, що формують сприйняття реальності; 2) розширення людської суб'єктивності – люди взаємодіють зі світом через технології, що змінює їхню ідентичність (наприклад, смартфон як «продовження» життя людини); 3) матеріальність знання – знання не існує у чистому вигляді, а формується через взаємодію з технологічними артефактами (штучний інтелект, VR, Big Data). Аналіз впливу доповненої реальності (AR) на людське сприйняття: як цифрові інтерфейси змінюють те, як ми бачимо фізичний світ (Buhaichuk, 2019).

Таким чином, поєднання постструктуралізму та постфеноменології в аналізі цифровізації еко-

номіки досліджено через їх синтез: постструктуралізм дозволяє деконструювати цифрові дискурси, розкрити механізми влади у цифровому просторі; постфеноменологія допомагає зрозуміти, як технології змінюють людське сприйняття та взаємодію зі світом. Метавесвіт (Metaverse) можна аналізувати через постструктуралістську критику дискурсу цифрової свободи (чи дійсно він відкриває нові можливості та формує ще глибший контроль над людиною?) та постфеноменологічне дослідження зміни тілесності та ідентичності людини у віртуальному середовищі. Методи постструктуралізму та постфеноменології дозволяють комплексно аналізувати цифровізацію економіки, трансформацію суспільства та вплив технологій на людину. Постструктуралізм допомагає зрозуміти, як влада, дискурси та алгоритми формують цифрову реальність, а постфеноменологія пояснює, як технології змінюють людське сприйняття та досвід. Отже, ці методи дозволяють глибоко та адекватно оцінити феномен цифровізації економіки з точки зору соціально-філософського аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Цифровізація економіки як динамічний процес і цивілізаційний зсув

В умовах цифрової трансформації цифровізація економіки та цифрова економіка означають не одне і те ж. Ці поняття взаємопов'язані, але мають різний зміст і рівень впливу на суспільство та економічні процеси.

Цифровізація економіки (Digitalization of Economy) – це процес впровадження цифрових технологій у традиційну економіку для підвищення ефективності, автоматизації бізнес-процесів та покращення управління. Цифровізація економіки – це адаптація традиційної економіки до цифрових технологій, основні характеристики якої: використання Big Data, хмарних технологій, автоматизації у виробництві та послугах; зміна бізнес-моделей за рахунок цифрових інструментів; впровадження онлайн-банкінгу, цифрового маркетингу, електронного документообігу.

Цифрова економіка (Digital Economy) – це нова економічна система, яка базується на цифрових технологіях і змінює принципи виробництва, споживання та управління. Основні характеристики: відсутність фізичних товарів та посередників (криптовалюти, NFT, цифрові активи); глобалізація економічних процесів через інтернет

та децентралізовані платформи; використання штучного інтелекту, автоматизованих рішень, смарт-контрактів. Цифрова економіка – це повноцінна нова економічна модель, що існує у цифровому середовищі.

Спочатку цифровізація змінює традиційний бізнес (наприклад, банки впроваджують мобільні додатки), потім цифрові компанії створюють нові бізнес-моделі (FinTech, криптовалюти). У результаті формується цифрова економіка, де товари, послуги та фінанси існують у цифровому форматі. Спочатку традиційні банки впровадили онлайн-банкінг (цифровізація), а потім з'явилися повністю цифрові банки (Revolut, Monobank), а згодом – децентралізовані фінансові системи (DeFi) без банків як посередників (цифрова економіка).

Цифровізація економіки – це процес адаптації традиційного бізнесу до цифрових технологій, цифрова економіка – це нова система, що базується на цифрових технологіях і змінює правила гри. Цифровізація – це перехідний етап, який веде до формування цифрової економіки (Бугайчук, 2019).

Отже, цифрова економіка – це нова економічна форма, яка слідує за аграрною економікою та індустріальною економікою. Вона виникла внаслідок швидкого розвитку нового покоління інформаційних технологій, наданих Інтернетом. Нині вона перебуває у стадії становлення та розвитку, її головна особливість у тому, що вона стала новим чинником виробництва. Можемо відмітити, що у найближчі десятиліття на нас чекає глибока економічна та соціальна трансформація, що рухається новим поколінням інформаційних технологій. Незалежно від того, чи розглядаємо ми це як новий виток промислової революції або як руйнівну зміну індустріального суспільства, цифрова трансформація стала незворотною тенденцією в економічному та соціальному розвитку сучасного світу.

Цифровізація економіки впливає на суспільство таким чином: 1) вона змінює комунікацію – соціальні мережі, месенджери, штучний інтелект модифікують способи взаємодії між людьми; 2) сприяє цифровому розшаруванню, так як зростає різниця між тими, хто має доступ до нових технологій і вміє ними користуватися, і тими, хто відстає; 3) вона змінює освіту, так як з'являються онлайн-курси, штучний інтелект персоналізує навчання, а професії швидко змінюються.

Цифрові технології змінюють суспільство на всіх рівнях трансформації ринку праці сприяє автоматизація, яка скорочує традиційні робочі

місця, водночас створюючи нові професії, які потребують цифрової грамотності. Суть цифрової трансформації полягає у розбудові продуктивності та виробничих відносин, завдяки застосуванню та інноваціям технологій операційні процеси та механізми управління підприємств перебудовуються для досягнення вищої ефективності, гнучкості та конкурентоспроможності. Йдеться не лише про цифровізацію існуючих процесів чи впровадження нових технологій, а й про фундаментальну зміну способу створення компаніями цінностей та впровадження поглиблених змін в організаційну культуру, клієнтський досвід та бізнес-моделі.

Цифрова економіка – це не просто новий етап розвитку економічних відносин, а глобальна трансформація суспільства, що змінює не лише методи виробництва та споживання, а й саму структуру соціально-економічних взаємодій. Вона є динамічним процесом, що еволюціонує під впливом технологій, є цивілізаційним зсувом, який переосмислює традиційні уявлення про економіку, працю, власність і цінності, людину:

1. Цифрова економіка є динамічним процесом, вона не є статичним явищем, а постійно змінюється та адаптується під впливом нових технологій, змушуючи бізнес, державу та суспільство відповідати на виклики часу. Основні риси динамічного процесу цифрової економіки: 1) гнучкість та адаптивність – технології швидко змінюють ринки, змушуючи компанії адаптуватися або втрачати конкурентоспроможність; 2) безперервні інновації – розвиток штучного інтелекту, блокчейну, Інтернету речей (IoT) та інших технологій змінює економічні моделі. 3) глобальність – цифрові платформи стирають кордони між країнами, створюючи єдиний економічний простір. 4) невідомість – цифрова економіка змушує шукати нові регуляторні підходи та етичні рішення, оскільки старі моделі більше не працюють.

2. Цифрова економіка як цивілізаційний зсув не просто вдосконалює існуючу економіку, вона змінює фундаментальні принципи функціонування суспільства та викликає цивілізаційний зсув. Ключові аспекти цього зсуву: 1) зміна природи праці – автоматизація витісняє традиційні професії, цифрові навички стають ключовими для працевлаштування. 2) децентралізація фінансових систем – криптовалюти та блокчейн руйнують традиційні банківські структури. 3) революція власності – фізична власність поступається місцем цифровим активам (NFT, токенизація).

Перетворення даних на новий капітал – інформація та алгоритми стають найціннішим ресурсом економіки.

Виклики цифрової трансформації створюють нові загрози: цифровий розрив – нерівний доступ до технологій посилює соціальну та економічну нерівність; загрози кібербезпеки – зростає кількість хакерських атак, витоків даних та загроз приватності; відбувається масове безробіття через автоматизацію – багато професій можуть зникнути, якщо не буде нових моделей зайнятості; алгоритмічне управління суспільством – компанії та держави можуть використовувати алгоритми для контролю над громадянами. Цифрова трансформація є процесом, який потрібно контролювати через відповідну державну політику, етичні норми та освітні ініціативи.

Отже, цифрова економіка – динамічний процес, який змінюється щодня, цивілізаційний зсув, що формує нові соціальні та економічні моделі. Вона створює безпрецедентні можливості, але водночас викликає серйозні виклики, які потребують глибокого осмислення (Vorontkova, Cherer, Nikitenko, Andriukaitiene, 2019).

2. Цифровізація, оцифрування та цифрова трансформація як соціальні феномени та їх вплив на економіку, суспільство, державу, управління

Цифровізація, оцифрування та цифрова трансформація – це різні поняття, які пов'язані між собою, мають різні значення та рівень впливу на економіку і суспільство. Фактично ці три слова є три різних етапи розвитку у процесі трансформації суспільних та економічних відносин. В даний час більшість компаній завершили цифрову трансформацію, традиційна паперова офісна модель почала йти зі сцени історії. Однак більшість компаній ще не повністю або по-справжньому увійшли до стадії цифрової трансформації. Нерозуміння цих концепцій породило багато проблем цифрової трансформації деяких компаній, тому що, щоб стати на шлях цифрової трансформації, слід розпочати з формування нового мислення. Цей шлях тільки з'явився, але він впливає на розвиток інформаційного суспільства (Данил'ян, 2008).

Хоча між «цифровізацією» та «оцифровкою» існує різниця всього в одну букву, між ними є суттєва різниця. Цифровізація відноситься до перетворення традиційної інформації, процесів і підприємств за допомогою цифрових технологій для підвищення ефективності та скорочення люд-

ських помилок. «Цифровий інтелект» інтегрує інтелектуальні технології, такі як штучний інтелект, аналіз великих даних і машинне навчання на основі цифровізації. Цифровізація виступає основою, а цифровий інтелект як удосконалення цифровізації.

Оцифрування (Digitization) – технічний процес, перетворення інформації та документів з аналогових форматів на цифровий формат. Оцифрування – це базовий рівень впровадження цифрових технологій, який не змінює сам процес, а лише переводить його у цифровий формат. Приклади: сканування паперових документів у PDF-файли; переведення записів у лікарні з паперових карток у цифрову базу; замінування традиційної пошти на електронну. Головна ідея: аналого-цифрове перетворення без зміни суті процесу.

Цифровізація (Digitalization) – це оптимізація процесів, впровадження цифрових технологій для покращення та автоматизації існуючих процесів. Вона змінює спосіб роботи організацій, економіки та суспільства, роблячи процеси більш ефективними. Приклади: використання CRM-систем у бізнесі для автоматизації взаємодії з клієнтами; впровадження електронного документообігу, замість паперових документів; онлайн-банкінг, який дозволяє здійснювати платежі без відвідування відділення банку. Головна ідея: оптимізація процесів через цифрові технології. Тому цифровізація виступає як впровадження цифрових технологій для покращення та автоматизації існуючих процесів. Вона змінює спосіб роботи організацій, економіки та суспільства, роблячи процеси більш ефективними. Цифровізація – це інтеграція цифрових технологій у існуючі бізнес-процеси.

Цифрова трансформація (Digital Transformation) – глобальна зміна бізнесу та суспільства під впливом цифрових технологій. Цифрова трансформація – це кардинальна зміна бізнес-моделі, культури та способу життя під впливом цифрових технологій. Це не просто автоматизація існуючих процесів, а створення нових моделей, які раніше були неможливими. Приклади: виникнення таких бізнес-моделей, як Uber, Airbnb чи Netflix, які змінили цілі галузі; перехід традиційних магазинів у формат e-commerce (Amazon, Rozetka); впровадження штучного інтелекту для ухвалення рішень у різних сферах (медицина, фінанси, освіта). Головна ідея: повна трансформація підходів до бізнесу, економіки та суспільного життя. Цифрова трансформація – це повна зміна

клієнтського досвіду, бізнес-моделей та операційних моделей, в основі якої створення цінності та отримання ефективності новими способами.

Таким чином, оцифрування – це лише перший крок, цифровізація – процес удосконалення, а цифрова трансформація – глобальна зміна підходів до роботи, бізнесу та соціальних процесів. Розглянуті три поняття мають не лише різні рівні впливу на суспільство, а й викликають нові соціально-економічні виклики та можливості.

1. Вплив на бізнес: 1) Оцифрування допомагає зберігати дані у зручному форматі, але не змінює спосіб ведення бізнесу. Наприклад, перехід на електронний документообіг усуває паперову бюрократію, але не змінює принципи роботи компанії. 2) Цифровізація змінює внутрішні процеси компанії, підвищуючи ефективність. Наприклад, автоматизація логістики дозволяє зменшити витрати та підвищити швидкість обслуговування клієнтів. 3) Цифрова трансформація створює нові бізнес-моделі. Наприклад, компанія Netflix повністю змінила ринок розваг, перейшовши від традиційного прокату відео до потокового мовлення. Бізнес, який обмежується лише оцифруванням, ризикує залишитися позаду, у той час як цифровізація та трансформація відкривають нові конкурентні можливості (Еверетт М. Роджерс, 2009).

2. Вплив на суспільство: 1) Оцифрування сприяє зручності доступу до інформації. Наприклад, цифрові бібліотеки дозволяють людям отримувати знання без фізичної присутності у навчальному закладі. 2) Цифровізація змінює спосіб взаємодії людей. Соціальні мережі, мобільні додатки та онлайн-сервіси дозволяють людям комунікувати, працювати та навчатися дистанційно. 3) Цифрова трансформація змінює сам спосіб життя. Наприклад, розвиток метавесвітів може повністю змінити те, як люди взаємодіють із навколишнім світом. Цифрові технології можуть як покращити якість життя, так і викликати соціальні виклики – наприклад, цифрову залежність або втрату навичок живого спілкування.

3. Вплив на державу та управління: 1) Оцифрування дозволяє зберігати державні документи в електронному форматі, але не змінює систему управління. 2) Цифровізація допомагає автоматизувати державні послуги (наприклад, «Дія» в Україні або електронні паспорти в ЄС). 3) Цифрова трансформація змінює самі принципи державного управління – від електронного голосування до системи «розумних міст». Держава, яка активно впроваджує цифрові тех-

нології, стає більш прозорою та ефективною, але зростає й ризик цифрового контролю та втрати приватності.

Цифрові процеси не лише модернізують економіку, а й змінюють соціальну структуру, політичні системи та управлінські підходи. Оцифрування, цифровізація та цифрова трансформація є трьома рівнями впровадження цифрових технологій, які по-різному впливають на соціальні інститути та структури. Вони знаменують собою три рівні цифрових змін: 1) переведення інформації у цифровий формат; 2) оптимізація процесів через цифрові технології, демонструючи собою не просто оцифрування, а зміну бізнес-процесів; 3) глобальні зміни економіки та суспільства, в основі яких не просто впровадження технологій, а докорінна зміна підходів до ведення бізнесу, управління державою та соціальної взаємодії. Таким чином, головне питання майбутнього, яке виникає при соціально-філософському аналізі цифрової економіки – як збалансувати технологічний прогрес із соціальними та етичними цінностями (Воронкова, Ажажа, Соснін, 2016).

3. Соціальні, етичні та екзистенційні аспекти цифровізації економіки

Цифровізація економіки є одним із ключових процесів сучасного світу, що трансформує способи виробництва, розподілу та споживання благ, змінює структуру ринку праці, створює нові соціальні взаємодії та породжує глибокі філософські питання. Соціально-філософський аналіз цифрової економіки дозволяє зрозуміти не лише її економічні наслідки, але й соціальні, етичні та екзистенційні аспекти. Цифрова економіка – це економічна система, заснована на використанні цифрових технологій, великих даних, штучного інтелекту та алгоритмічного управління. Вона змінює не лише виробничі відносини, а й соціальні структури та цінності суспільства. Ключові соціально-філософські аспекти цифровізації економіки: 1) Дематеріалізація економічної діяльності – перехід від традиційного виробництва до нематеріальних активів (даних, алгоритмів, платформ). 2) Алгоритмізація рішень – економічні процеси все частіше регулюються не людьми, а алгоритмами, що викликає питання автономії та відповідальності. 3) Розширення економічної нерівності – цифрова економіка створює нові форми майнового розшарування через доступ до технологій. 4) Зміна структури ринку праці – автоматизація та розвиток гіг-економіки (Uber, Upwork), а також роль людини у виробництві.

Цифрова економіка має великий вплив на соціальну структуру суспільства, створює нові соціальні групи у суспільстві, в основі якої створюються: 1) діджитал-еліта – власники технологічних платформ, аналітики великих даних. 2) «цифрові пролетарі» – працівники, які виконують низькооплачувану рутинну роботу в умовах гіг-економіки. 3) соціально виключені – люди, які не мають доступу до цифрових технологій і, відповідно, до економічних можливостей.

Цифровізація економіки приводить до трансформації ринку праці, в основі якої автоматизація виробництва, яка витісняє традиційні професії і створює нові спеціальності (аналітики даних, AI-інженери); сприяє розмиванню меж між робочим і приватним життям у цифровій економіці (віддалена робота, цифрові платформи) (Castells, 2010).

Цифровізація економіки має вплив на споживача, у контексті якого відбувається персоналізація ринку – великі дані використовуються для аналізу поведінки споживачів і створення індивідуальних маркетингових стратегій; виникає економіка уваги – соціальні мережі та цифрові платформи, які конкурують за увагу користувачів, що формують нові патерни споживання. Філософські виклики цифрової економіки породжують проблему суб'єктивності та автономії, так як формується людина як об'єкт алгоритмів – поведінковий аналіз і персоналізація контенту обмежують свободу вибору; відбувається залежність від цифрових платформ, в основі якої централізація цифрової економіки загрожує автономії особистості.

Виникають етичні виклики, відбувається цифрова експлуатація, так як платформи (Facebook, Google) монетизують дані користувачів, що викликає питання приватності; дискримінація через алгоритми – автоматизовані системи ухвалення рішень можуть створювати соціальну несправедливість (наприклад, у кредитуванні). Людина стоїть перед викликом цифрового майбутнього, виникає трансформація праці та ідентичності, що означає бути людиною в економіці, де основні рішення ухвалюють алгоритми.

Формується цифровий гуманізм, націлений на те, як зберегти людські цінності у цифрову епоху, як будуть розвиватися основні напрями подальшого розвитку цифрової економіки, що включають: 1) глобальне регулювання даних – створення єдиних міжнародних стандартів для управління цифровою економікою; 2) прозорість алгоритмів – розробка етичних стандартів для штучного інтелекту та автоматизованих систем; 3) цифрова інклюзія – забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх соціальних груп; 4) освіта

та адаптація ринку праці – підготовка людей до змін, що несе цифрова економіка. Цифровізація економіки – це не лише економічний, а й глибокий соціально-філософський процес, що впливає на фундаментальні аспекти суспільства. Вона відкриває великі можливості, але водночас породжує нові виклики, які потребують відповідального підходу та осмислення через призму соціальної філософії. Цифровізація економіки – це не просто впровадження новітніх технологій у господарські процеси, а комплексний соціально-філософський зсув, що трансформує спосіб мислення, поведінку людей і самі основи суспільного розвитку.

Висновки. Таким чином, відмітимо, що хоча цифровізація та цифрова трансформація відкривають нові можливості, вони також супроводжуються викликами: 1) Цифровий розрив – нерівний доступ до технологій між країнами, соціальними групами та поколіннями. 2) Кібербезпека – ризики хакерських атак, витоку персональних даних і цифрового шпигунства. 3) Автоматизація праці – скорочення традиційних робочих місць через впровадження ШІ та робототехніки. 4) Етичні питання – відповідальність штучного інтелекту або використання персональних даних для маніпуляцій. Цифровий прогрес має супроводжуватися балансом між технологічним розвитком та етичними нормами.

Очікується, що у найближчі десятиліття цифровізація переросте у повноцінну цифрову реальність, де традиційні межі між онлайн- і офлайн-життям будуть зникати. Метавсесвіт і віртуальна реальність стануть частиною повсякденного життя. Штучний інтелект буде ухвалювати рішення нарівні з людьми (або навіть замість них). Криптовалюти та блокчейн змінять фінансові системи. Глобальна автоматизація може зменшити потребу в людській праці у багатьох сферах. Головне питання: як зберегти баланс між цифровими можливостями та людськими цінностями?

Оцифрування – це перший крок, цифровізація – це розвиток процесів, цифрова трансформація – це зміна всієї системи. Цифровий світ дає людству унікальні можливості, але важливо, щоб технології служили людям, а не навпаки. **Майбутнє цифрової економіки** – економіка метавсесвіту – віртуальні середовища, де люди працюватимуть, купуватимуть товари та комунікуватимуть. Повсюдна автоматизація – роботи та штучний інтелект візьмуть на себе більшість рутинних завдань. Розвиток Web3 – децентралізований інтернет, що надає більше можливостей для користувачів. Цифровий уряд – максимальна автоматизація державних послуг. І це не далеко все.

Список використаних джерел

- Oksana Buhaichuk. Strategies of information and innovation activity development at enterprise in digital conditions (Стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності на підприємстві в умовах цифровізації). *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: ZNU. 2019. 1 (78). P.74-84. <http://humstudies.com.ua/article/view/191997/192576>
- Valentina Voronkova, Alla Cherep, Vitalina Nikitenko, Regina Andriukaitiene. Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochastic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies*. 2019. Випуск 2 (79). С. 182-195
- Воронкова В.Г. Ажажа М.А. Соснін О.В. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): навчальний посібник Запоріжжя: Дике Поле, 2016. 356 с.
- Данил'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) [Текст] : монографія / В. О. Данил'ян. Харків : Право, 2008. 184 с.
- Еверетт М. Роджерс. Дифузія інновацій / Пер. з англ. Василя Старка. К.: Вид-во «Києво-Могилянська академія», 2009. 591 с.
- Тоффлер Е. Третя Хвиля. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
- Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2-nd ed., with a new preface. Malden, MA: Blackwell, 2010. 656 p.

References

- Oksana Buhaichuk (2019). Strategies of information and innovation activity development at enterprise in digital conditions. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: ZNU. 1 (78). 74-84. <http://humstudies.com.ua/article/view/191997/192576>
- Valentina Voronkova, Alla Cherep, Vitalina Nikitenko, Regina Andriukaitiene (2019). Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochastic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies*. 2 (79). С. 182-195
- Voronkova V. G. Azhazha M. A. Sosnin O. V. (2016). Philosophy of humanistic management (socio-political, socio-economic, socio-anthropological dimensions): a textbook Zaporizhzhia: Dyke Pole. 356.
- Information society and prospects for its development in Ukraine (socio-philosophical analysis) [Text]: monograph (2008) / V. Danilian. Kharkiv: Pravo. 184.
- Everett M. Rogers (2009). Diffusion of innovations / translated from English by Vasyl Stark. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. 591.
- Toffler E. (2000). *The Third Wave*. Kyiv: Vsesvit Publishing House. 480.
- Castells M. (2010). *The Rise of the Network Society*. 2-nd ed., with a new preface. Malden, MA: Blackwell.. 656.

OKSANA, BUHAICHUK – PhD candidate in the specialty 033 “Philosophy”, direction 03 “Humanities”, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: asti09@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7687-5119>

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

Abstract

The relevance of the socio-philosophical analysis of the digitalization of the economy as a multidimensional process goes beyond purely economic changes and affects all aspects of public life. The article discusses the key social transformations associated with digitization, digitalization, and digital transformation. They are based on new phenomena such as labor automation, digital inequality, changing communication models, and the formation of a new social identity. The aim of the study is a socio-philosophical analysis of the digitalization of the economy as a complex social and economic phenomenon of a dynamic process and civilizational shift. The objectives of the study are: 1) to analyze the digital economy as a dynamic process and civilizational shift in the context of digital transformation; 2) to reveal the concepts of digitalization, digitization and digital transformation as social phenomena and their impact on the economy, society, state, and governance; 3) to clarify the social, ethical and existential aspects of the digitalization of the economy. Digitalization, digitization, and digital transformation are three different concepts that are interrelated but have different meanings and levels of impact on the economy and society. The article considers the digitalization of the economy as a process of introducing digital technologies into the traditional economy to increase efficiency, automate business processes and improve management. Digitalization is the adaptation of the traditional economy to digital technologies. The author analyzes the role of digital technologies in transforming social relations, shifting centers of power, and creating new ethical challenges. Digital processes not only modernize the economy, but also change the social structure, political systems, and management approaches. Digitization, digitalization, and digital transformation are three levels of digitalization that have different impacts on social institutions and structures. It is concluded that digitalization is not just an economic phenomenon, but a global civilizational shift that requires a comprehensive understanding and balance between technological progress and humanistic values.

Key words: digitalization, digitization, digital economy, digital transformation, poststructuralism, postphenomenology.

© The Authors(s) 2025
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 03.11.2024
Accepted date 13.12.2024
Published date 03.01.2025

How to cite: Бугайчук, Оксана. Соціально-філософський аналіз цифровізації економіки. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 22 (99). P. 18–25. doi <https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-02>